-- Special Issuance of Tax Research --
Conference on Tax and Financial Policies in Iran,
May 10, 2025, 125-155
taxjournal.ir
DOI:/10.61882/taxjournal.0.123

Iranian National Tax Administration

Tax as a Tool for Fiscal Policy: Theory and Practice

Ebrahim Rezaei*

Associate Professor, The Institute for Research and Development in Humanities (SAMT), Tehran, Iran.

Abstract

This study aims to determine if taxation can be considered an instrument for implementing fiscal policy in terms of "policy change," "fiscal sustainability," "effect on savings and total demand," and "impact on economic decisions distortions". To examine these aspects, the Cyclical-Adjusted Budget balance (CAB) will be chosen as a pivotal tool in generating indicators and econometric modeling to reflect the effects of fiscal policy on Iran's economy from 2001 to 2023. Each of these aspects has its own characteristics and requires a specific indicator. We will use these indicators to show the expansionary and contractionary fiscal policy periods, indicating the actual performance of the government. Before presenting concluding remarks, the quantitative impact of fiscal adjustment and stimuli on macroeconomic variables like economic growth, private consumption growth, government expenditure growth, and tax revenue will be examined to illustrate the passiveness or activeness of fiscal policy. The final part will attempt to design a policy recommendation package based on the previous steps.

Introduction

The main question in this study is "How do taxes impact the economy?" In the history of public finance theory, economic schools have had various perspectives on the role of taxation as a fiscal policy tool. In the view of the classical school, tax revenues would be used to finance national defense services, establish infrastructures, and develop justice, while in the Keynesian school, the government can increase spending or decrease taxes to stimulate the economy. Over the stagflation period, the viewpoint of economists regarding the efficiency of tax policies has changed negatively, while during the financial crisis from 2007 to 2009, they turned back to utilizing tax

* Corresponding Author: rezaee@samt.ac.ir

How to Cite: Rezaei, E. (2025). Tax as a Tool for Fiscal Policy: Theory and Practice. *Conference on Tax and Financial Policies in Iran, Special Issuance of Tax Research,* 125-155.

Original Research
Accepted: 01/09/2025
Received: 10/08/2025
p-ISSN: 2251-64-84
e-ISSN: 2717-1817

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

policies to incentivize economic activities. Understanding the mechanism of tax policies' impact is the main goal of this study. In fact, examining identified channels in Iran's economy is at the center of the research. The main attempt is to explain to what extent a tax policy can affect the macroeconomic environment, welfare, and the government budget. For this purpose, we need two main explanations. The first explanation is related to the theory of optimal tax policy, and the second justification is related to the methodology. In practice, we have to connect optimal tax policy implications to the practical design of policy tools. This requires identifying appropriate indices that can measure economic consequences on the one hand and connect to the abstract meaning of the tax policy on the other. For instance, to define the "fiscal sustainability condition," we must use the government budget definition in a general equilibrium framework, which is impacted by various structural parameters. These can theoretically be affected by tax policies.

Methods and Materials

The methodology begins by focusing on the government budget. Specifically, we will use the concept of the cyclically adjusted budget balance (CAB) introduced by Blanchard (1990) to analyze the impact mechanism of fiscal policy. The CAB is calculated to predict the underlying fiscal position after removing cyclical or automatic movements. As noted by Blanchard (1990), the CAB can be utilized to generate "indicators of discretionary fiscal policy," "indicators of sustainability," "indicators of fiscal impact on aggregate demand," and "indicators of fiscal distortions." It is important to note that the indicator reflecting the effect of taxation on total demand differs from the one showing the impact on fiscal sustainability. The CAB indicator for assessing policy changes will include variables such as the unemployment rate, government expenditure, Gross Domestic Product (GDP), elasticity of taxation with respect to GDP, and elasticity of taxation with respect to government expenditures. This makes the CAB adaptable to various macroeconomic variables. Creating indicators requires a solid theoretical foundation, as implementing an empirical strategy without theoretical support can be ambiguous.

The first step involves examining the effects of taxation in both partial and general equilibrium frameworks. This study aims to evaluate this using qualitative and quantitative analyses. Based on the theoretical explanations, the creation of indicators should proceed smoothly. Non-linear regressions will be estimated to determine coefficients before generating indicators. These coefficients will be used in indicator generation to assess the effects of taxation changes and other variables, allowing us to gauge the effectiveness of fiscal policy. Additional indicators will be developed for different purposes, such as measuring fiscal sustainability, using a different CAB.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

Results and Discussion

1- Based on the CAB definition, we identified both "expansionary" and "contractionary" fiscal policies over time.
2- The cyclical-adjusted government expenditure shows how government expenditure fluctuates during the sample period, with a consistent increase in nominal value.
3- There is a co-movement pattern between CAB-based indicators and economic growth, suggesting that fiscal policy has little impact on supply-side variables.
4- Consumption is found to be significantly independent of both expansionary and contractionary fiscal policies.
5- Government budget deficit does not seem to be affected by either expansionary or contractionary fiscal policies.
6- The CAB-generated component of tax revenues remains unaffected by policy options, as they are primarily decreasing while the nominal value of tax revenues continues to rise due to inflation.

Conclusion

1- Budget discipline: Our findings showed that the budget deficit is independent of policy choices, which can result in financial unsustainability. Policy tools must be used temporarily, not permanently, for behavior incentivization. These motivations must lead to new investment decisions. Additionally, to implement fiscal policy, the upper bound of the government budget has to be determined.
2- Demand side of the economy and tax policy: There is no significant relation between CAB and the consumption index. To affect this component of aggregate demand, fiscal authorities need to distinguish consumption expenditure among income groups. Additionally, the government needs to prioritize all components of aggregate demand in terms of granting tax incentives.
3- Supply side of the economy and tax policy: Our assessment indicates a trivial impact of tax policy on economic growth. This means that in fiscal policy design, the labor market indicators like unemployment, women's participation, self-employment programs, new employment generations, and more are neglected.
4- Tax revenue and tax policy: Tax revenue components have an independent pattern from tax policy tools. This means that the tax system in Iran is regressive rather than progressive.

Keywords: Economic Behavior, Efficiency Effects, Fiscal and Tax Policy, Iranian Economy, Macroeconomic Consequences.

JEL Classification: H3, H6, H11, H12.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

-- مجله علمی، ویژه‌نامه --
همایش سیاست‌های مالی و مالیاتی ایران،
اردیبهشت ۱۴۰۴، ۱۵۵-۱۲۵
taxjournal.ir
DOI:/10.61882/taxjournal.0.123

سازمان امور مالیاتی کشور

مقاله پژوهشی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۹
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۰
p-ISSN: ۲۲۵۱-۶۴-۸۴
e-ISSN: ۲۷۱۷-۱۸۱۷

مالیات به مثابه ابزاری برای سیاست مالی: تئوری و طراحی در عمل

ابراهیم رضائی* دانشیار، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی (سمت)، تهران، ایران.

چکیده

این مطالعه به دنبال ترسیم مسیر اثرگذاری مالیات و سیاست مالیاتی در گستره اقتصاد، به مفهوم نظری و اقتصاد ایران، به مفهوم عملی آن است. نمایش این ترسیم، مستلزم بحث در خصوص نحوه ظهور و افول و سپس ظهور مجدد سیاست مالی در اندیشه اقتصاددانان و سیاست‌گذاران است. این مقاله به صورت گذرا بررسی کرده است که در بستر این صعود و سقوط‌ها، تکمیل نظریه سیاست مالی به زبان فنی و نظری چگونه شکل گرفته است. در ادامه، جهت تطبیق نظریه با سیاست‌های تحقق یافته با استفاده از تحلیل نظری، سازوکارهای پیش‌بینی شده برای اثرگذاری سیاست مالی و مالیاتی از جنبه‌های درآمد دولت، آثار کارایی (زیان از دست رفته) و پیامدهای کوتاه‌مدت کلان اقتصادی مورد ارزیابی قرار گرفته است. بعد از مشخص شدن ابعاد اثرگذاری سیاست مالیاتی، سیاست‌های مالی در اقتصاد ایران وارد یک چارچوب اقتصادسنجی و شاخص‌سازی آماری برای دوره ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۱ شدند. در نتیجه این بررسی تجربی و بر اساس تحلیل تکنیکی، سال‌هایی که سیاست مالی انبساطی و انقباضی اجرا شده‌اند شناسایی و عملکرد واقعی دولت در حوزه مالیه عمومی شفاف‌سازی شد. در پایان، بر اساس تحلیل نظری و تجربی، سازگارترین و مفیدترین سیاست‌های مالیاتی در چارچوب یک بسته سیاستی پیشنهاد شده است.

کلید واژه‌ها: آثار کارایی، اقتصاد ایران، پیامدهای کلان اقتصادی، رفتار اقتصادی، سیاست مالی و مالیاتی.
طبقه‌بندی JEL: H3, H6, H11, H12.

* نویسنده مسئول: rezaee@samt.ac.ir

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

مقدمه

مالیات چگونه اقتصاد را تحت تأثیر قرار می‌دهد؟ از طرق بسیار زیاد. در نگاه کلاسیک، درآمدهای مالیاتی برای دفاع ملی، ایجاد زیرساخت‌های تولید، آموزش همگانی، سلامت و تأمین اجتماعی خانوارها در اقتصادها جمع‌آوری می‌شوند. در نگاه امروزی، مالیات‌ها صرفاً قیمت‌های نسبی متغیرهای واقعی را تغییر نمی‌دهند و بسیار فراتر از آن در اقتصاد تأثیر می‌گذارند. در طول دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ میلادی، اتفاق نظر کلی در خصوص اثرگذاری مثبت سیاست مالیاتی کینزینی وجود داشت. ولی در دهه ۱۹۷۰ و بعد از آن، با پیدایش پدیده‌هایی مانند «رکود تورمی»[1]، «شکل‌گیری انباشت بدهی در اقتصادها» و نظایر آن، اقتصاددانان در خصوص نحوه اثرگذاری سیاست مالیاتی مبتنی بر اقتصاد کینزی اختلاف‌نظرهای زیادی پیدا کرده بودند. در این دوره، علی‌رغم بهبودهای قابل توجهی که در مدل‌های اقتصادسنجی شکل گرفت اما اقتصاددانان چندان ارزیابی کاملی از نحوه اثرگذاری تحریک‌کننده‌های مالی نداشتند. حتی با مطرح شدن بحث وقفه‌های اجرایی در اعمال سیاست مالی و فاصله افتادن بین اخذ تصمیم و ورود منابع مالی به اقتصاد، اغلب اجرای سیاست مالی بعد از دوره حضیض اقتصادی رخ می‌داد و به جای آثار مطلوب، آثار تورمی بر جای می‌گذاشت. این نوع اتفاقات، باعث کم‌اقبالی اقتصاددانان به سیاست‌های مالی شده بود. اما با پیدایش بحران‌های مالی در سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۰۸ و متعاقب آن رکودهای مزمن، اقتصاددانان کمابیش مجدداً به سیاست‌های کینزینی برگشتند. اقتصاددانان دریافتند که ماهیت این رکودها با رکودهای قبلی متفاوت هستند و سیاست‌های پولی نمی‌توانند به راحتی جایگزین سیاست‌های مالی شوند؛ چرا که منشأ رکودها، بالا بودن نرخ‌های بهره نبودند. همچنین، بسیاری از آنان بر این باور بودند که سیاست‌های مناسب مالیاتی می‌توانند اقتصاد را از رکودهای مزمن خارج کنند و برعکس سیاست‌های مالیاتی ضعیف می‌توانند رکودها را بدتر کنند. این در حالی است که همان اقتصاددانان، این نقش را برای سیاست پولی قائل نبودند و معتقد بودند که این سیاست‌ها برای ایام نرمال و صرفاً کنترل نوسانات در این ایام، مناسب هستند.

بر اساس توضیح فوق، این مقاله تلاش دارد که توضیح دهد که سیاست مالیاتی (تغییر در نرخ‌ها و قواعد مالیاتی) چگونه از مسیر تغییر در رفتار اقتصادی، آثاری مانند تغییر در کارایی (زیان از دست رفته[2]) اقتصادی، تغییر در درآمد دولت و پیامدهای کوتاه‌مدت کلان اقتصادی

1. Stagflation

۲. مقدار پولی که مصرف‌کننده حاضر است پرداخت کند تا رفاه او را در همان وضعیت قبل از وضع مالیات، حفظ کند.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

(تغییر در تقاضای کل و اشتغال) به جا می‌گذارد. بنابراین تحلیل سیاست مالیاتی و آثار آن، بدون توجه به اثرپذیری رفتار اقتصادی، تعابیر آثار بیش از حد یا کمتر از حد را در پی خواهد داشت. در تئوری، مالیات‌ها می‌توانند آثار بلندمدت کلان اقتصادی، مانند تغییر در طرف عرضه اقتصاد یا رشد اقتصادی، نیز داشته باشند. هرچند در عمل، نتایج می‌توانند به گونه‌ای دیگر رقم بخورند.

جهت تکمیل تحلیل فوق،بخش دوم مقاله، مبانی نظری موضوع را ترسیم می‌کند. ازبخش سوم، تحلیل تجربی شروع خواهد شد اما ابتدا تحلیل محتوا برای یافتن آثار سیاست‌های مالیاتی بر شاخص‌های پیش گفته انجام خواهد شد سپس تمرکز اصلی برای اجرای سیاست مالیاتی مناسب در اقتصاد ایران خواهد بود و نهایتاً پیشنهادات سیاستی و جمع‌بندی مقاله ارائه خواهد شد.

مبانی نظری

در تحلیل‌های تعادل جزئی، در تشریح میزان بهینه جمع‌آوری مالیات، اقتصاددانان اغلب منحنی آرتور لافر[1] را مبنای عملکرد دولت‌ها توصیف می‌کنند. در این چارچوب، نرخ‌های ناکارآمد مالیاتی که عامل اصلی ضدانگیزه‌ها هستند مشخص می‌شوند تا دولت‌ها از اعمال این نرخ‌ها خودداری کنند.

در چارچوب تحلیل‌های جزئی و در نگاه سیاست‌گذاری، افزایش مالیات‌ها متغیرهایی مانند دستمزد، پاداش نیروی کار، بازدهی پس‌انداز و سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهند. بنابراین، انگیزه‌ها برای این‌گونه فعالیت‌ها را تضعیف می‌کنند و از این طریق مقدار تولید ناخالص داخلی و به تبع رشد اقتصادی را کاهش می‌دهند.

همچنین، مالیات‌ها با تبعیض در چگونگی اصابت بر فعالیت‌های اقتصادی باعث تخصیص متنوع منابع بین فعالیت‌های اقتصادی می‌شوند. افراد و صاحبان کسب‌وکار سعی می‌کنند مخارج خود را به گونه‌ای تنظیم کنند که با نظام مالیاتی همخوانی داشته و به طرق عقلانی و قانونی از پرداخت مالیات اجتناب کنند. چه بسا اگر قوانین مالیاتی نبودند این مخارج می‌توانستند به گونه دلخواه و مطلوبیت‌افزای دیگر هزینه شوند و هزینه‌هایی را به جامعه تحمیل کنند. حتی در تخصیص منابع نیز لزوماً تخصیص منابع برای ایجاد زیرساخت‌ها باعث رشد اقتصادی نخواهد شد مگر آنکه تمام هزینه‌های ایجاد شده از محل افزایش مالیات‌ها برای تأمین یک پروژه

1. Laffer Curve

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

اقتصادی توسط بازدهی آن پروژه پوشش داده شود. به عنوان مثال، اگر دولت در پی آن باشد که یک پل با هزینه ۱۰۰ واحد پولی بسازد و این ۱۰۰ واحد پول را از طریق افزایش مالیات‌ها تأمین مالی بکند این افزایش ۱۰۰ واحدی مالیات‌ها دست‌کم بیش از ۳۰ واحد پولی هزینه ضد انگیزه‌ای به‌بخش خصوصی تحمیل می‌کند لذا بازدهی پروژه دست‌کم باید ۱۳۰ واحد باشد تا کل هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی این پروژه پوشش داده شود.

علاوه بر این، گفته می‌شود مالیات‌ها می‌توانند پیامدهای منفی برخی فعالیت‌های اقتصادی مانند آلوده‌کننده‌های محیط زیست را کاهش دهند. مالیات‌های پیگوئی[1] در این دسته جای می‌گیرند. در این چارچوب، صاحبان کسب‌وکار باید ضمن دنبال کردن منافع خودشان، منافع جامعه و افراد را نیز در محاسبات خود وارد کنند.

افزون بر موارد فوق، مالیات‌ها در زمان‌های نوسانی اقتصاد به عنوان «تثبیت‌کننده‌های خودکار» -کاهش مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی و حقوقی و افزایش در بیمه‌های بیکاری و سایر پرداخت‌های انتقالی- عمل می‌کنند. زمانی که مثلاً اقتصاد به دلیل رکود طولانی متوقف می‌شود مالیات‌ها کاهش پیدا می‌کنند و مخارج به طور خودکار افزایش پیدا می‌کنند؛ چرا که با کاهش درآمد صاحبان کسب‌وکار، بدهی مالیاتی آن‌ها به طور خودکار کاهش پیدا می‌کند و ضرورت افزایش اعتبارات مالیاتی را افزایش می‌دهد.

اما با مدرن شدن نظریه‌های کلان اقتصادی و در تحلیل‌های تعادل عمومی اقتصاد، نمی‌توان سایر متغیرهای اقتصادی مانند رشد اقتصادی، نرخ تورم، نرخ رشد کسری بودجه و نرخ تورم را یکجا در سیاست‌گذاری مالیاتی صراحتاً وارد نکرد. در این دیدگاه، اگر قرار است سیاست مالیاتی بر رشد اقتصادی اثر مثبت داشته باشد نباید در زمان افزایش مالیات، محل تأمین مالی آن به گونه‌ای باشد که باعث کسری بودجه دائمی و افزایش انباشت بدهی یا افزایش چاپ پول به اندازه‌ای بشود که نرخ رشد انباشت بدهی و نرخ تورم از نرخ رشد اقتصادی بیشتر باشد؛ چرا که در این حالت ناپایداری سیاست مالی ایجاد شده و عملاً اگر هدف اولیه دولت، افزایش نرخ رشد اقتصادی باشد این اتفاق نخواهد افتاد. برای اثبات این گفته، اگر قید بودجه دولت و پویایی‌های آن را به شرح زیر در نظر بگیریم، آنگاه می‌توان نشان داد که شرط بهینگی اعمال سیاست مالیاتی چه خواهد بود:

1. Pigouvian taxes

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

$$g_t + h_t + b_t^F = T_t + P_t^B \frac{P_{t+1}}{P_t}\frac{B_{t+1}^G}{P_t} + \frac{P_{t+1}}{P_t}\frac{M_{t+1}}{P_{t+1}} - \frac{M_\tau}{P_\tau} \tag{۱}$$

$$= T_t + \frac{1+\pi_{t+1}}{1+R_t} b_{t+1}^G + (1+\pi_{t+1})m_{t+1} - m_t$$

$$= T_t + \pi_{t+1} m_r + \frac{1}{1+r_{\ 1}} b_{t+1}^G + (1+\pi_{t+1})\Delta M_{t+1}$$

که در آن $\pi_{t+1} = \frac{\Delta P_{t+1}}{P_t}$ نرخ تورم، $b_\tau^G = \frac{B_t^G}{P_\tau}$ ذخیره واقعی بدهی دولت، $m_t = \frac{M_t}{P_t}$ ذخیره واقعی پول و r_t نرخ واقعی بهره است که به صورت زیر تعریف می‌شود:

$$1 + r_{t+1} = \frac{1+R_t}{1+\pi_{t+1}}$$

که اشاره بدان دارد که $r_{t+1} \tilde{=} R_t - \pi_{t+1}$. عبارت $\pi_{t+1} M_t$ منابع واقعی را نشان می‌دهد که از دارندگان پول اسمی بدون بهره به دولت منتقل می‌شود. این پول به «حق آقایی» معروف است و تحت تأثیر مالیات است. دولت به اندازه‌ای که از محل حق آقایی می‌تواند منابع تأمین کند، از سایر موارد نمی‌تواند این کار را انجام دهد. هر چه نرخ تورم بالا باشد، به همان اندازه، دولت از حق آقایی خود استفاده خواهد کرد. البته در برخی نقاط، ممکن است نرخ تورم به اندازه‌ای بالا باشد که مردم از نگهداری پول دست بکشند؛ در این حالت، درآمدهای حق آقایی دولت کاهش می‌یابد.

از عبارت فوق می‌توان رابطه کسری بودجه، انباشت بدهی و رشد اقتصادی را به گونه‌ای نشان داد که اقتصاد در حالت باثبات باشد و سیاست مالی باعث بدتر شدن وضعیت اقتصاد نشود:

$$\frac{d_t}{y_t} = \frac{g_t}{y_t} + \frac{h_t}{y_t} - \frac{T_t}{y_t} - (1+\pi)(1+\gamma)\left(\frac{M_{t+1}}{y_{t+1}}\right) + \frac{M_t}{y_t} \tag{۲}$$

$$= -(1+R)\frac{b_t}{y_t} + (1+\pi)(1+\gamma)\left(\frac{b_{t+1}}{y_{t+1}}\right)$$

$$\frac{d_t}{y_t} = -\frac{1}{1+R}\frac{d_t}{y_t} + \frac{(1+\pi)(1+\gamma)}{1+R}\frac{b_{t+1}}{y_{t+1}}$$

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

حالت اول: $\frac{(1+\pi)(1+\gamma)}{1+R} > 1$ حالت پایدار (ثبات).

در این حالت، نرخ رشد GDP اسمی بزرگتر از نرخ اسمی بهره است $\pi + \gamma > R$ بنابراین می‌توان قید بودجه دولت، معادله (۲) را به صورت معادله تفاضلی زیر نوشت:

$$\frac{b_{t+1}}{y_{t+1}} = \frac{1+R}{(1+\pi)(1+\gamma)}\frac{d_t}{y_t} + \frac{1}{(1+\pi)(1+\gamma)}\frac{d_t}{y_t} \qquad (۳)$$

یعنی اگر $0 < \frac{1+R}{(1+\pi)(1+\gamma)} < 1$ قرار بگیرد این معادله یک معادله تفاضلی باثبات است و بنابراین می‌توان آن را به روش جایگزینی‌های متوالی برای $n > 0$ بدست آورد.

$$\frac{b_{t+n}}{y_{t+n}} = \left(\frac{1+R}{(1+\pi)(1+\gamma)}\right)^n \frac{b^t}{y^t} + \frac{1}{(1+\pi)(1+\gamma)}\sum_{s=0}^{n-1}\left(\frac{1+R}{(1+\pi)(1+\gamma)}\right)^{n-s-1}\frac{d_{t+s}}{y_{t+s}}$$

$$\lim\left(\frac{(1+R)}{(1+\pi)(1+\gamma)}\right)^n \frac{b_t}{y_t} = 0$$

آنگاه خواهیم داشت:

$$lim\frac{b_{t+n}}{y_{t+n}} = \frac{1}{(1+\pi)(1+\gamma)}\sum_{s=0}^{\infty}\left(\frac{1+R}{(1+\pi)(1+\gamma)}\right)^{n-s-1}\frac{d_{t+s}}{y_{t+s}} \qquad (۴)$$

حالت ۲: $0 < [(1+\pi)(1+\gamma)]/(1+R) < 1$ (حالت بی‌ثبات).

بحث بیشتر در خصوص سه معادله فوق، در بخش پیوست، آمده است[۱].

آثار توزیعی مالیات: علاوه بر اهمیت توجه به پایداری وضعیت مالی دولت در هنگام اعمال سیاست مالیاتی و حتی با فرض اینکه دولت کاملاً نحوه تأمین مالی را درست انتخاب می‌کند، درست‌نمایی آثار درآمدی و رفاهی سیاست مالیاتی نیز بحث دیگری است که بدون توجه به آن‌ها نمی‌توان اثر سیاست مالیاتی را به درستی درک کرد. این چالش را می‌توان به شرح زیر توضیح داد:

---

۱. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه به Wickens (2008) مراجعه شود.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

اثر مالیات بر درآمد نیروی کار: با نگاهی به ادبیات کلان اقتصادی می‌توان دریافت که اقتصاددانان کار، به خوبی آثار دستمزد بر نرخ مشارکت نیروی کار و ساعات کاری را بسط داده‌اند و اقتصاددانان مالیه عمومی نیز این نظریه‌ها را با وارد کردن مالیات بر دستمزد تکمیل‌تر کرده‌اند. مطالعات بسیار زیادی نیز در چارچوب مدل‌سازی‌های DSGE و CGE این آثار را مطالعه کرده‌اند. علی‌رغم اینکه این مطالعات، درک خواننده را از آثار عمومی تغییر نرخ‌های مالیاتی بر کلان اقتصادی بیشتر می‌کنند، اما کمک چندانی به درک چگونگی واکنش مرتبه اول رفتار اقتصادی به سیاست مالیاتی (تغییر در نرخ یا قاعده مالیاتی) نمی‌کنند.

منظور از تغییر در نرخ مالیات بر درآمد نیروی کار، صرفاً پی بردن به میزان تغییر در ساعات کاری نیست بلکه یافتن آثار آن بر مفهوم گسترده عرضه نیروی کار - اعم از سرمایه انسانی، نرخ‌های مشارکت، انتخاب مشاغل و میزان کار در برابر فراغت- است. به عبارت دیگر، اثر کل تغییر در درآمد ناشی از تغییر در نرخ مالیات، به گستره کاهش پایه مالیاتی شامل عرضه نیروی کار، آثار جبرانی و میزان مخارج مالیاتی بستگی دارد. مطالعات زیادی، کشش تغییر در درآمد مشمول مالیات به نرخ خالص مالیاتی (یک منهای نرخ مالیاتی) را بین ۰.۴ تا ۱ تخمین زده‌اند. اهمیت بنیادین این بحث در این است که مؤدی مالیاتی به عنوان یک واحد تصمیم‌گیری عمل می‌کند و در برابر تغییر نرخ‌های مالیاتی، واکنش رفتاری خواهد داشت. این بدان مفهوم است که با افزایش نرخ‌های مالیاتی، بدون در نظر گرفتن آثار رفتاری (کشش درآمد مشمول مالیات به نرخ مالیاتی)، درآمد مالیاتی دولت، حداقل ۲۵ درصد بیش از زمانی که این کشش‌ها محاسبه می‌شوند و افزایش را نشان می‌دهد (یعنی یک محاسبه خوش‌بینانه و افزایش بیش از حد)، ولی واقعیت باید این باشد که این کشش‌ها مهم هستند و درآمدهای دولت‌ها را در نتیجه افزایش نرخ‌های مالیاتی، با سرعت کمتری رشد می‌دهند و باعث کاهش آثار تخمین بیش از حد مثبت افزایش نرخ‌های مالیاتی بر درآمدهای دولت می‌شوند.

اثر مالیات بر زیان از دست رفته: سیاست‌های مالیاتی از طرق مختلف می‌توانند فعالیت‌های اقتصادی را تحریک کنند که دست‌کم دو مورد از آن‌ها در اینجا مورد اشاره قرار می‌گیرد؛ روش اول زمانی است که فرد احساس افزایش درآمد یا افزایش قدرت خرید نماید. بسیاری از افراد در برنامه‌ریزی مصرف خود نه تنها به درآمد جاری بلکه به درآمد آتی نیز توجه دارند. بنابراین، در زمان افزایش قدرت خرید از ناحیه مالیات‌ها (مثلاً کاهش نرخ مالیاتی) به این نکته خواهند اندیشید که آیا این کاهش نرخ‌ها موقت است یا دائمی. کاهش‌های انتظاری طولانی‌مدت در

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

نرخ‌های مالیاتی منجر به افزایش مصرف در اقتصاد خواهد شد. میزان افزایش نیز بر همان مبنای MPC (میل نهایی به مصرف) تعیین خواهد شد. تا همین اواخر، باور عمومی بر این فرض استوار بود که گروه‌های کم‌درآمد، میل نهایی بزرگ‌تری به مصرف دارند چون آن‌ها احتمالاً برنامه‌های مصرفی برآورده نشده متعددی دارند. اما بررسی‌های میدانی و برخی مشاهدات، این طرز تلقی را با علامت سوأل مواجه کرد. زمانی که بعد از پرداخت مستقیم چک به خانوارها در مواقعی مانند پایان بحران مالی در سال ۲۰۰۹ یا در دوره همه‌گیری کرونا از خانوارها پرسش شد، بر اساس جواب‌هایی که هر دو گروه پردرآمد و کم‌درآمد دادند مشخص شد که هزینه‌های مصرفی خانوارهای کم‌درآمد از این نوع منابع مالی، خیلی بزرگ‌تر از پردرآمدها نبوده است. این نتایج نشان می‌داد که حتی ممکن است مشوق‌های مالیاتی خوش‌هدف هم بیشتر مواقع به هدف مورد نظر خود اصابت نکنند.

نوع دیگر از سیاست مالیاتی که می‌تواند تحریک‌کننده باشد آن است که مصرف‌کنندگان و صاحبان کسب‌وکار، زمان مخارج مصرفی و سرمایه‌گذاری خود را تغییر دهند. مثلاً آن را به زمان‌های سخت اقتصاد (زمان‌های بیکاری بالا و ارزان بودن سرمایه) موکول کنند. در مقاطعی به سرمایه‌گذاران این اجازه داده می‌شود که با اهداف مالیاتی، تصمیماتی در خصوص نحوه مستهلک کردن سرمایه‌ها بگیرند. برخی مقاطع، به خانوارها اعتبار مالیاتی جهت خرید مسکن یا خودرو اعطا می‌شود. هرچند این نوع سیاست‌گذاری، نیازمند پیش‌بینی قوی از سوی سیاست‌گذار دارد.

اما چرا در اقتصاد، مخالفت‌های جدی با نظریه سیاست بهینه مالیاتی وجود دارد؟

حال که به مباحث فنی فوق پرداخته شد نوبت به طرح این سوأل اساسی می‌رسد که چرا افراد مجرب، مانند سیاست‌گذاران، سیاسیون یا حتی صاحبان کسب‌وکار، با نظریه سیاست بهینه مالیاتی مخالفت می‌کنند؟ دست‌کم دو دلیل می‌توان برای این مخالفت‌ها ارائه کرد؛ دلیل اول به این بر می‌گردد که آن‌ها در خصوص این سوأل که اقتصاد چگونه کار می‌کند، نظر دیگری دارند. به عنوان مثال، ممکن است در خصوص اینکه افزایش نرخ مالیاتی باعث کاهش انگیزه‌ها یا افزایش آن بشود نظر یکسانی با اقتصاددانان نداشته باشند. دلیل دوم، به این نکته اساسی اشاره دارد که برخلاف نظریه سیاست بهینه که فقط متغیرهای اقتصادی را در تعیین نوع رفتار مؤثر می‌داند، آن‌ها سایر ارزش‌ها و متغیرهای غیراقتصادی را نیز در تعیین تصمیمات و رفتارها مؤثر می‌پندارند.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

در خصوص توضیح یکجای دو دلیل فوق؛ افرادی که مثلاً به برابری همگانی[1] باور دارند، نظام مالیاتی صعودی را به عنوان نظام ایده‌آل مالیاتی معرفی می‌کنند. در چارچوب ذهنی این افراد فقط متغیرهای اقتصادی، توضیح‌دهنده تفاوت در ارزش‌ها نیستند و سایر ارزش‌های اجتماعی نیز مهم هستند. بنابراین، فقط اقتصاددانان نیستند که در این خصوص بایستی نظر بدهند بلکه متخصصان مباحث اخلاق، فیلسوفان، متخصصان دینی و افراد احتمالی دیگر نیز باید در کنار آنان به بحث بپردازند. این بحث شاید در سایر علوم به این اندازه اهمیت نداشته باشد. به عنوان مثال، یک فیزیک‌دان وقتی در خصوص ماهیت سیاهچاله‌ها نظر می‌دهد، نظر وی هیچ ارتباطی با دیدگاه‌های سیاسی وی در خصوص مثلاً احزاب ندارد، ولی این گزاره برای یک اقتصاددان صحیح نیست؛ چرا که اقتصاددانی که در چارچوب تفکر محافظه‌کاری فعالیت می‌کند بر این باور است که هزینه‌های اقتصادی اعمال مالیات زیاد است بنابراین همه جا مالیات‌های اندک و دولت کوچک را توصیه می‌کند و برعکس، اقتصاددانی که به اردوگاه لیبرال‌ها نزدیک است ممکن است هزینه‌های اعمال مالیات را اندک تلقی کرده و از افزایش مالیات‌ها و وجود دولت‌های بزرگ ابایی نداشته باشد. این اثرگذاری به اندازه‌ای است که حتی در مطالعات اقتصادسنجی آنان نیز ضرایب بدست آمده از تخمین مدل‌ها، همسویی و رابطه آماری معنی‌داری با ارزش‌ها و باورهای ذهنی این اقتصاددانان دارند. البته این گفته بدان معنی نیست که آن‌ها ارقام را جعل می‌کنند تا با ارزش‌های ذهنی آن‌ها همخوانی داشته باشند، بلکه ممکن است در کار آن‌ها اریب فروض یا مدل‌سازی به سمتی باشد که با نتایج، بتوانند بر جهان‌بینی خواننده یا سیاست‌گذار اقتصادی اثرگذار باشند.

به طور خلاصه، مخالفان سیاست بهینه مالیاتی، شامل افراد، عوامل اقتصادی و حتی سیاست‌گذاران، بر این باورند که اگر در دنیای واقعی از اقتصاددانان در خصوص اثر خالص سیاست اقتصادی پرسیده شود، آن‌ها در جواب، برخلاف سایر دانشمندان، صرفاً معلومات خود را که مبتنی بر یافته‌های علمی و مستقل از باورهای ذهنی است را نخواهند گفت و هر دو عامل را در پاسخ‌های خود لحاظ خواهند کرد.

1. Egalitarian

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

چارچوب تحلیلی مبتنی بر حقایق آشکار شده برای راست‌نمایی آثار سیاست مالیاتی در عمل (سازماندهی پیشینه مطالعه)

اثر سیاست مالیاتی بر رشد اقتصادی: بر اساس بحث مطرح شده دربخش نظری مقاله، اینکه سیاست مالیاتی می‌تواند اثر مثبت، منفی یا خنثی در همگرایی بلندمدت داشته باشد بستگی به نحوه تأمین مالی و میزان نرخ رشد سایر متغیرها دارد. بنابراین، هر کدام از حالت‌های فوق می‌تواند از کشوری به کشور دیگر متفاوت باشد. آنچه به طور قطعی مشخص است اینکه صرفاً با کاهش نرخ‌های مالیاتی، لزوماً رشد اقتصادی محقق نخواهد شد. همچنین، در حالت کاهش نرخ‌های مالیاتی، افزایش کسری بودجه و افزایش انباشت بدهی دولت قطعی خواهد بود.

با نگاهی به ادبیات تجربی موضوع، روشن می‌شود که نتایج جالب توجهی در این زمینه ثبت شده است. علینقی[1] و دیگران (۲۰۲۱)، بر اساس تحلیل مدل‌های اقتصادسنجی ۴۹ مطالعه انجام شده در موضوع فوق و منتشر شده در پایگاه‌های Web of Science و Scopus با به‌کارگیری رویکرد متا به این نتیجه رسیده‌اند که ۱۰ درصد افزایش در مالیات‌ها منجر به کاهش دو دهم درصدی (۰.۲- درصدی) در نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، با در نظر گرفتن ترکیب کسری- مخارج دولت- مالیات‌ها می‌شود. نتیجه معکوس را هم برای حالت مقابل این فرض گرفته‌اند. حسن[2] و دیگران (۲۰۲۲) به این نتیجه رسیده‌اند که مالیات بر انرژی، با حضور متغیر انباشت بدهی، اثر منفی بر رشد سرمایه‌های فیزیکی داشته است. علاوه بر مطالعه فوق که برای کشورهای توسعه یافته انجام شده است، آددجی[3] و دیگران (۲۰۲۴) در مطالعه خود برای کشورهای آفریقایی نیز به این نتیجه رسیده‌اند که در صورت تصریح غیرخطی مدل خود و با حضور متغیر انباشت بدهی، اثر مالیات‌های مستقیم بر رشد اقتصادی در این کشورها ضعیف شده است. عبدالرحمانی و دوا[4] (۲۰۲۴) در مطالعه خود از رابطه منفی بین مالیات بر انتشار کربن و رشد اقتصادی در کشورهای حوزه بالکان خبر داده‌اند. اوقوما[5] و دیگران (۲۰۲۲) در مطالعه خود برای نیجریه به عنوان یک کشور صادرکننده نفت، به این نتیجه رسیده‌اند که رابطه بین مالیات بر ارزش‌افزوده و مالیات بر مشاغل با رشد اقتصادی منفی و رابطه بین مالیات بر درآمد شرکت‌ها با رشد اقتصادی مثبت بوده است.

1. Alinaghi
2. Hassan
3. Adedeji
4. Abdurrahmani and Deva
5. Oghuma

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

در مطالعات داخلی نیز بابکی و عفتی (۱۴۰۱) اثر مالیات‌ها (به جز مالیات بر درآمد شرکت‌ها) بر رشد اقتصادی در ایران را منفی ارزیابی کرده‌اند. فرامرزی و دیگران (۱۳۹۴) به این نتیجه رسیده‌اند که هیچ رابطه تعادلی بلندمدتی بین مالیات و رشد اقتصادی برای اقتصاد ایران وجود ندارد. همچنین، این رابطه برای کشورهای منتخب OECD منفی بوده است و برای کشورهای عضو اوپک نیز هیچ رابطه معنی‌داری وجود نداشته است. در مطالعه‌ای که صامتی و دیگران (۱۳۹۸) بعد از رگرس کردن رشد اقتصادی بر متغیرهای مالیاتی و سایر متغیرها منتشر کرده‌اند فقط از تأثیر قطعی خودِ مقدار وقفه‌دار رشد اقتصادی بر خودش با قطعیت سخن گفته‌اند و تأثیر مالیات‌ها را فقط در حوزه مالیات بر اشخاص حقوقی مثبت ارزیابی و در سایر حوزه‌ها منفی ارزیابی کرده‌اند.

اثر سیاست مالیاتی بر پس‌انداز و عرضه نیروی کار: دو دهه قبل، نظریه غالب این بود که عرضه نیروی کار مردان با تغییر نرخ‌های مالیاتی تغییر نمی‌کند. چون اکثر مردان، نان آور منزل تلقی می‌شدند و فارغ از اینکه چقدر مالیات پرداخت می‌کنند ساعات کاری خود را کاهش نمی‌دادند. با این حال، پژوهش‌های اخیر بر خلاف این گفته نتیجه گرفته‌اند. به عنوان نمونه، چو[1] و همکاران (۲۰۲۰) نشان داده‌اند که با کاهش نرخ مالیات از ۳۰درصد به ۲۵درصد، عرضه نیروی کار دو درصد افزایش یافته است. هرچند این دو درصد مقدار زیادی نیست ولی همان مقدار کافی است که نشان داده شود افزایش شدید نرخ‌های مالیاتی باعث افزایش هزینه‌های اقتصاد می‌شود. بسیاری از اقتصاددانان نیز بر این عقیده هستند که زنان نسبت به مردان حساسیت بیشتری نسبت به حقوق بعد از مالیات دارند. تا جایی که حتی در اینکه در شمار نیروی کار قرار بگیرند یا خیر نیز بر این اساس تصمیم می‌گیرند.

برخلاف عرضه نیروی کار، اطلاعات چندان دقیقی نسبت به واکنش پس‌انداز به مالیات وجود ندارد. بخشی از این موضوع به این قضیه بر می‌گردد که اندازه‌گیری پس‌انداز بعد از اعمال سیاست مالیاتی نسبت به عرضه نیروی کار سخت‌تر است. البته این بدان معنی نیست که هیچ ارتباطی بین دو متغیر وجود ندارد. اما نکته‌ای که وجود دارد این است که متغیرهای زیادی روی بازدهی پس‌انداز اثر می‌گذارند و تفکیک اثر مالیات از بین این آثار چندان ساده نیست. یک نکته اساسی در این زمینه آن است که اثرپذیری پس‌انداز از نرخ‌های مالیاتی به جای اینکه یک سوأل تجربی باشد فعلاً یک سوأل نظری است و این نکته به طور بالقوه می‌تواند به عنوان

1. Choe

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

اثری منفی، بر رشد بلندمدت اقتصاد نیز تلقی گردد.

اثر سیاست مالیاتی بر کارآفرینی: برخی مطالعات بیان می‌کنند که یکی از جنبه‌های نظام مالیاتی صعودی عموماً و مالیات بر عایدی سرمایه در حالت خاص بر این تمرکز دارد که از فعالیت‌های ریسک‌آمیز جلوگیری‌کند. تحت این شرایط، اغلب، اشخاص با درجه بالای ریسک‌پذیری، نرخ‌های بالای مالیاتی را متحمل می‌شوند و اشخاص ریسک‌گریز (و شاید ناموفق) مالیات‌های پایین‌تری را می‌پردازند. انتظار می‌رود اشخاصی که بازدهی‌های بالاتری را کسب می‌کنند در نظام مالیاتی صعودی به براکت‌های مالیاتی بالاتر هدایت شوند و اشخاصی که زیان متحمل می‌شوند به براکت‌های پایین‌تر سقوط کنند. از این رو، دولت، شریکی نابرابر و غیرسودمند است؛ چرا که در حالت سود، نیمی از آن را می‌گیرد و در زیان هم چندان شراکتی ندارد. برای کسب‌وکارهایی که فروخته می‌شوند یا دارایی‌های آن‌ها در زیان نقد می‌شود بر مبنای قواعد و نرخ‌های ترجیحی مالیات بر عایدی سرمایه، این مقدار زیان، بدهی مالیاتی آن‌ها را محدودتر می‌کند. در عمل، این نحوه برخورد نامتقارن با سود و زیان، یکی از محل‌های نزاع در نرخ‌گذاری‌های ترجیحی به حساب می‌آید.

در این میان یک استثنا وجود دارد؛ کارآفرینان واقعی معمولاً نرخ‌های بالای بازدهی را کسب نمی‌کنند و مدت‌ها با دستمزدها و عایدی‌های پایین، دست‌وپنجه نرم می‌کنند و مشمول مالیات‌های بالا هم نمی‌شوند. اما بعد از اینکه کسب‌وکارشان رونق گرفت همه بازدهی‌های اندک گذشته برایشان جبران می‌شود. این بازدهی‌ها در زمان نقطه پایانی افق فعالیت کسب‌وکار، با نرخ‌های پایین مالیات بر عایدی سرمایه مواجه می‌شوند؛ این همان مالیات بر کارآفرینی است.

اثر سیاست مالیاتی بر تحقیق و توسعه: بسیاری از کشورهای جهان، به فعالیت‌های پایه تحقیق و توسعه، از دو طریقِ پرداخت‌های مستقیم یا اعتبار مالیاتی، یارانه اعطا می‌کنند. توجیه منطقی پشت این تصمیم آن است که تحقیق و توسعه پایه نه تنها همان فعالیت اصلی بلکه سایر فعالیت‌ها را نیز از طریق اثرسرریزی که دارد تحت تأثیر مثبت خود قرار می‌دهد. این پرداخت‌ها صرفه‌های خارجی مثبت ایجاد می‌کند. همان‌گونه که در حالت برعکس برای صرفه‌های خارجی منفی، مانند آلوده‌کننده‌ها، مالیات بسته می‌شود که به آن‌ها یارانه‌ها یا مالیات‌های پیگوئی گفته می‌شود. البته اعتبار مالیاتی یک ابزار دائمی نباید تلقی شود و فقط در بهترین حالت می‌تواند چندین دوره تمدید شود. ضمن اینکه تعهداتی را نیز برای کسب‌وکارها در ادامه دادن به فعالیت خودشان ایجاد نماید. بسیاری از مطالعات نشان می‌دهند که این ابزار مالیاتی یکی از ابزارهای مهم و مؤثر

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

به حساب می‌آید چرا که به ازای هر یک دلار درآمد از دست رفته به دلیل این حمایت، بنگاه‌ها تا ۱۰ دلار هم در فعالیت‌های تحقیق و توسعه سرمایه‌گذاری می‌کنند.

بررسی تجربی

استفاده از چارچوب تحلیلی برای بررسی نوع سیاست مالی اجرا شده در اقتصاد ایران

شناسایی دوره‌های منطبق با سیاست‌های مالی انبساطی و انقباضی- کاربرد رگرسیون غیرخطی

بر اساس آنچه که در مبانی نظری و چارچوب تحلیلی بیان شد و نیز بر پایه روش‌شناسی که بلنچارد[1] (۱۹۹۰) بیان کرده است، در اولین گام بررسی تجربی، دوره‌هایی که سیاست مالی انبساطی و انقباضی در اقتصاد ایران، طراحی و اجرا شده است شناسایی می‌شوند. هر چند روش‌شناسی بلنچارد، مبتنی بر یک الگوی خطی است، ولی الگوی خطی برای اقتصاد ایران پاسخ نداد.

تعدیل داده‌ها: از آنجایی که اقتصاد ایران در اغلب مواقع، اقتصادی متورم رکودی است؛ بنابراین بر اساس یک رگرسیون غیرخطی، تغییرات برنامه‌ریزی نشده مربوط به متغیرهای کلان اقتصادی از بطن متغیرها تفکیک و کنار گذاشته شدند. چون اگر این اجزای متغیرها دور ریخته نشوند به شدت برای محقق، گمراه‌کننده خواهند بود و چه بسا هر گونه افزایش بودجه دولت به مثابه سیاست مالی انبساطی معرفی شود.

علاوه بر آن، برای استخراج یک سیاست مالی پایدار نیز بایستی متغیرهای مربوط به رشد اقتصادی، بازار کار و مالیه عمومی به طور همزمان در نظر گرفته شوند. به همین منظور از معادلات پیش گفته استفاده شده و با در نظر گرفتن نرخ بیکاری به عنوان شاخص بازار کار و رشد اقتصادی به عنوان میانگین حرکت کل اقتصاد، زمینه برای تعدیل متغیرهای مالیه عمومی، فراهم شد. نتیجه تعدیل در نمودارهای (۱) و (۲) نشان داده شده‌اند. همان‌گونه که نمودار (۱) نشان می‌دهد سیاست مالی انبساطی به مفهوم نظری آن در سال‌های ۱۳۸۲، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹ و ۱۳۹۵ اجرا شده است. سیاست مالی انقباضی نیز در سال‌های ۱۳۸۶، ۱۳۹۰، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۸ رخ داده است. به عنوان مثال، در سال ۱۳۸۲، مخارج تعدیل شده دولت به میزان پنج واحد افزایش نسبت به رشد سایر متغیرهای اقتصادی و مالیات‌های تعدیل شده نیز دست‌کم یک

1. Blanchard

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

واحد کاهش همزمان را نشان می‌دهند. این وضعیت برای سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۸۹ و ۱۳۹۵ بسیار شدیدتر است. در عوض برای سال‌های ۱۳۸۶، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۸ وضعیت مالی انقباضی نسبتاً شدیدی مشهود است. هرچند وضعیت بهبود از سال ۱۳۹۹ شروع شده است. البته این حرکات انبساطی یا انقباضی بایستی به لحاظ آماری آزمون شود.

نمودار ۱. تعدیل متغیرهای مخارج دولت و کل مالیات‌ها (اعم از مالیات‌های مستقیم، کالا و خدمات و مالیات بر واردات) بر اساس یک رگرسیون غیرخطی دربردارنده نرخ بیکاری، رشد اقتصادی، و زمان

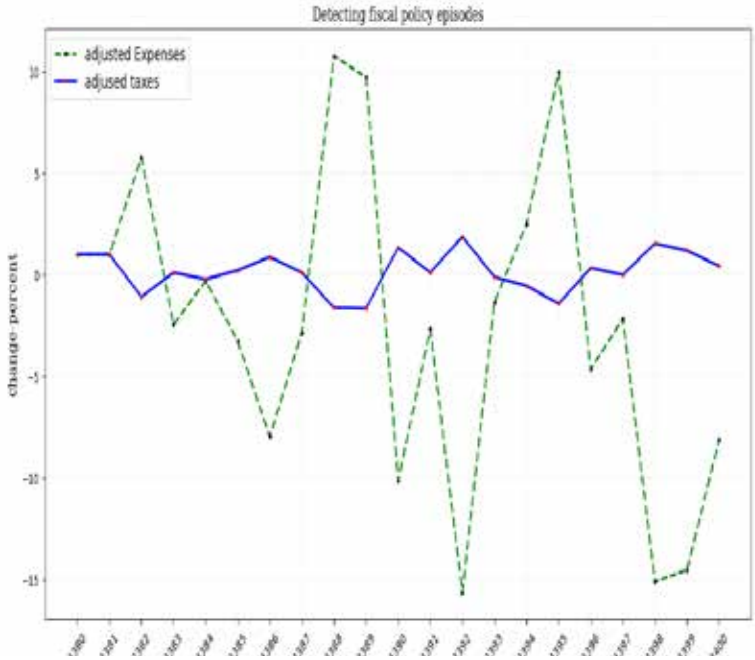

منبع: یافته‌های پژوهش.

کاهش‌های شدید در مخارج دولت نشان‌دهنده آشکار کاهش قدرت خرید دولت است. به بیان دیگر، به دلیل تورم‌های مداوم در چند سال اخیر که بنا به مطالعات انجام شده از جمله شهنازی و شفیعی (۱۴۰۳)، عمده دلیل آن رشد نقدینگی و سپس افزایش نرخ ارز بوده است، قدرت واقعی درآمدها و مخارج دولت بین ۴۰ تا ۵۰ درصد در سال‌های اخیر کاهش یافته است. نتیجه این کاهش‌ها، مجدداً بروز کسری‌های متمادی و مزمن بودجه و رشد قابل توجه حجم نقدینگی بوده است[۱].

۱. رودری و دیگران (۱۴۰۳) همکاری سه متغیر نرخ ارز، تورم و کسری بودجه و تلاطمات بعدی آن را در اقتصاد ایران توضیح داده‌اند.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

در هر حال، جهت آزمون انبساطی یا انقباضی بودن سیاست مالی در دوره‌های مشخص شده در نمودار فوق، محاسبات آماری لازم در جدول (۱) برای دوره‌های انبساط مالی انجام شده است. همان‌گونه که ستون آخر جدول نشان می‌دهد برآیند قدر مطلق متوسط سال‌های اشاره شده برای متغیر مخارج دولت مثبت است که نشان از سیاست مالی انبساطی در این دوره‌ها دارد. سیاست شناسایی شده برای سایر دوره‌ها نیز به همین ترتیب، قابل آزمون است.

جدول ۱. آزمون معنی‌داری سیاست مالی انبساطی

سال	[۱-T-۲-T]	T	[۲+T-۱+T]	[۱-T-۲-T] -[۲+T-۱+T]
۱۳۸۸	۰.۰۱۹	۰.۲۲	۰.۰۰۵	-۰.۰۱۴
۱۳۸۹	۰.۰۱۹	۰.۲۰	۰.۰۳	۰.۰۱۰۴
۱۳۹۵	۰.۰۱۶	۰.۱۷	۰.۰۲۵	۰.۰۰۹
سیاست‌انبساطی	سیاست مالی انبساطی را نمی‌توان رد کرد.			۰.۰۰۵۴

منبع: یافته‌های پژوهش، بر اساس خروجی رگرسیون‌های غیرخطی.

مالیات‌های تعدیل شده بر اساس متغیرهای طرف عرضه اقتصاد: بعد از بررسی رابطه کلی بین کل مالیات‌ها (اعم از مجموع مالیات‌های مستقیم، مالیات بر کالاها و خدمات و مالیات بر واردات) حال باید برای بحث روی جزئیات، اجزای مالیات‌ها نیز تک به تک تعدیل شده و حرکات آن‌ها در طول سال‌های مورد بررسی نشان داده شود. همان گونه که پنل‌های مربوط به نمودار (۲) نشان می‌دهند جزء تعدیل شده مالیات بر درآمد شرکت‌ها، CIT، مالیات بر حقوق و مشاغل، PIT، کل مالیات‌های مستقیم و حتی مالیات بر ارزش‌افزوده از سال ۱۳۹۷ به بعد به شدت از نظر ارزش در برابر سایر متغیرها کاهش پیدا کرده‌اند. این کاهش شدید، بعد از یک افزایش نسبتاً قابل توجه در فاصله سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۶ رخ داده است. در سال‌های مربوط به دهه ۱۳۸۰ انواع نوسانات در این متغیرها قابل ملاحظه است. بر اساس زمان حرکت این متغیرها، نقش تحریم‌های اقتصادی را نمی‌توان به راحتی نادیده انگاشت که در ادامه بدان پرداخته خواهد شد.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

نمودار ۲. جزء تعدیل شده انواع درآمدهای مالیاتی در فاصله سال‌های ۱۳۸۰تا۱۴۰۱

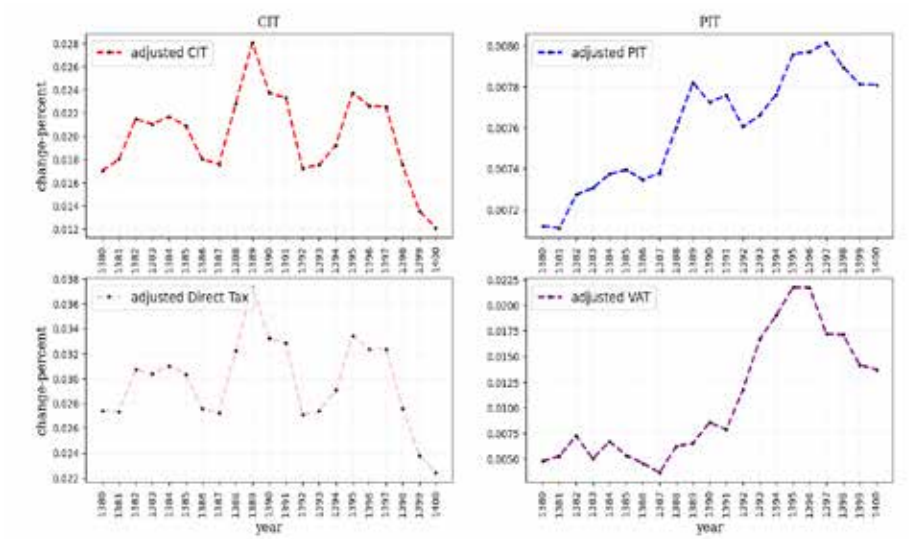

منبع: یافته‌های پژوهش.

پنل‌های فوق، اشاره ضمنی بدان دارند که در سال‌های اخیر افزایش اسمی درآمدهای مالیاتی در ایران بیش از آنکه به «عوامل سیاستی» مرتبط باشد به «فاکتورهای غیرسیاستی» مرتبط هستند. هر چند فاکتورهای غیرسیاستی مانند افزایش شدید قیمت کالاهای بادوام و سرمایه‌ای، افزایش سطح عمومی قیمت کالاها و خدمات مشمول مالیات بر ارزش‌افزوده، افزایش مبارزه با فرار مالیاتی، کشف پرونده‌های بزرگ جهت اخذ مالیات، بسط سامانه‌های الکترونیکی مانند ۱۶۹ مکرر، از یک طرف و «تغییر در قواعد» مانند به‌کارگیری پایانه‌های فروشگاهی و سامانه مؤدیان از طرف دیگر، در افزایش درآمدهای مالیاتی اقتصاد ایران مؤثر بوده‌اند ولی زمانی که آن‌ها در مقابل متغیرهای طرف عرضه اقتصاد قرار می‌گیرند و وقتی که آثار تمام این متغیرهای غیرسیاستی از بطن متغیرها کنار گذاشته می‌شوند چندان قدرتی در این متغیرها برای تحریک اقتصاد باقی نخواهد ماند که در ادامه، این بررسی تجربی تکمیل می‌شود.

متغیرهای تعدیل شده مالیه عمومی و رشد اقتصادی: قبل از ادامه کار سنجش و اقتصادسنجی، ذکر این نکته ضروری است که سیاست‌گذار علاوه بر قوانین دائمی مالیاتی، در قوانین بودجه سنواتی نیز احکام متعدد مالیاتی و رابطه مورد انتظار آن‌ها با متغیرهای کلان اقتصادی را تعریف کرده است که مرور برخی از مهم‌ترین این احکام می‌تواند ذهن خواننده را

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

از انتظار سیاست‌گذار مالیاتی روشن‌تر نماید:

الف- تسهیل تسویه بدهی‌های مالیاتی: پذیرش اسناد و اوراق مالی به جای بدهی‌های مالیاتی اشخاص حقوقی جهت تحریک و اجرای طرح‌های تملک؛

ب- مخارج مالیاتی با اهداف نامعین: مانند معافیت سهم صندوق توسعه ملی.

ج- مخارج مالیاتی با اهداف افزایش تعداد مؤدیان: مؤدیان مالیات بر ارزش‌افزوده سنواتی و بخشش جریمه‌ها.

د- اعطای معافیت‌های عمومی جهت افزایش کارایی مدیریت مالیاتی: تغییر اختیار سازمان امور مالیاتی در خصوص تبصره ماده ۱۰۰ ق.م.م.، تشویق مؤدیان موضوع ماده ۱۰۱ ق.م.م به استفاده از پایانه‌های فروشگاهی.

ه- تقویت مالیات بر سرمایه: مالیات بر خودرو، مالیات بر انواع زمین‌ها (به شرط دسترسی آسان سازمان امور مالیاتی به سامانه‌های برخط)

و- مخارج مالیاتی جهت جبران زیان شرکت‌های دولتی در راستای حمایت از مصرف‌کننده: نرخ صفر مالیاتی تا سقف زیان،

ز- مخارج مالیاتی با اهداف اجتماعی: احکام مربوط به ورزش و جوانان.

ح- مخارج مالیاتی حمایت از کالاهای اساسی: نان و دارو و مالیات بر ارزش‌افزوده فروش فرآورده‌های نفت و گاز

علی‌رغم عطف توجه سیاست‌گذار به نقش مالیات در اقتصاد و گاهاً تعریف اهداف متناقض در احکام مالیاتی، اما بررسی تجربی نتایج دیگری را ارائه می‌دهد. به گونه‌ای که بعد از استخراج جزء مورد نیاز متغیرهای مالیه عمومی برای این بررسی، حال نوبت آن فرا رسیده است که مطالعه شود که آیا سیاست‌های مالیاتی اجرا شده در ایران به اهداف خود آن گونه که در برنامه‌های توسعه یا قوانین سنواتی بودجه ذکر می‌شوند رسیده‌اند یا خیر. آن گونه که نمودار (۳) در پنل CIT نشان می‌دهد جزء تعدیل شده مالیات بر درآمد شرکت‌ها و جزء تعدیل شده رشد اقتصادی، بر اساس شاخص زیر (بر اساس الگوریتم پیشنهادی میلر و متیو[1]، ۲۰۱۷) نوعی هم‌حرکتی را نشان می‌دهند:

$$S_{i,j,t} = \hat{\mu}_{S_{ij}} + \varepsilon_{i,j,t}$$
$$\hat{\mu}_{S_{ij}} = \frac{1}{T}\sum_{t=1}^{T} S_{i,j,t} \qquad (۵)$$

۱. برای رعایت عدم تطویل کلام سعی شده است تا حد امکان، در جنبه‌های محاسباتی به ذکر روابط کلیدی اکتفا شود. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه به Meller and Metiu (2017) مراجعه شود.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

که در آن، $S_{i,j,t}$ موافق یا مخالف بودن حرکت دو جزء $\hat{\mu}_{S_{ij}}$ را نشان می‌دهد. این نکته بیانگر آن است که سیاست مالیاتی و حرکت اقتصاد در ایران، موافق سیکلی هستند. این در حالی است که برای تثبیت نوسانات اقتصادی، مالیات‌ها باید مخالف سیکلی حرکت کنند. اما رابطه همواره کاهشی رشد تولید و رشد متناظر مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی برای دوره بعد از سال ۱۳۹۶ نشان‌دهنده آن است که در سال‌های منتهی به دهه ۱۴۰۰ شمسی، اقتصاد بنگاه در ایران که CIT مستقیماً به آن ارتباط پیدا می‌کند چندان وضعیت مساعدی نشان نمی‌دهد. گرشاسبی و داداشی (۱۴۰۱)، مواردی از قبیل محدودیت در خلق ارزش‌افزوده بالاتر، محدودیت در توسعه سرمایه‌گذاری‌های صنعتی و معدنی، محدودیت در محتوای فناورانه و پیچیدگی محصولات تولیدی، محدودیت در رقابت‌پذیری کالا و خدمات، محدودیت در اشتغال‌زایی، و محدودیت در زنجیره تولید و توزیع را عنوان می‌کنند که ریشه در مواردی از قبیل آثار ناشی از تکانه‌های بیرونی مانند تحریم، بی‌ثباتی در فضای اقتصاد کلان، تمرکزگرایی بالا در امور سیاست‌گذاری در مرکز، بروکراسی، پیچیدگی و ناهماهنگی در برخی فرایندها، محدودیت‌های منابع مالی و نظایر آن دارد.

همچنین، رنجبر و دیگران (۱۴۰۰) نشان داده‌اند که در دهه ۹۰ نسبت به دهه ۸۰ شمسی، افزایش سطح بدهی بنگاه‌ها و کاهش پس‌انداز خانوارها در اقتصاد ایران، برخی بنگاه‌ها و خانوارها را در تنگنای مالی قرار داده و آن‌ها را به عامل‌های بدبین تبدیل کرده است. به طوری که نظرات بدبینانه اعتبار پیدا کرده و باعث شده بنگاه‌ها با تغییر رفتار مالی خود، اهرم مالی بنگاه را افزایش داده و خود کفایی مالی را کاهش دهند و بدین ترتیب نقش معنی‌داری در عمیق شدن رکود اقتصادی داشته باشند. سایر مطالعات نیز نشان می‌دهند که بنگاه‌های اقتصادی برای حفظ خود در ساختار بازار، کاهش شکاف در زنجیره تأمین مواد و افزایش تاب‌آوری خود مجبور به کاهش برخی هزینه‌های ضروری از جمله کاهش هزینه‌های بازاریابی، سرمایه‌گذاری‌های تحقیق و توسعه، و سایر سرمایه‌گذاری‌های ضروری شده‌اند.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

نمودار ۳. سنجش میزان همگرایی متغیرهای مالیاتی و متغیر رشد اقتصادی

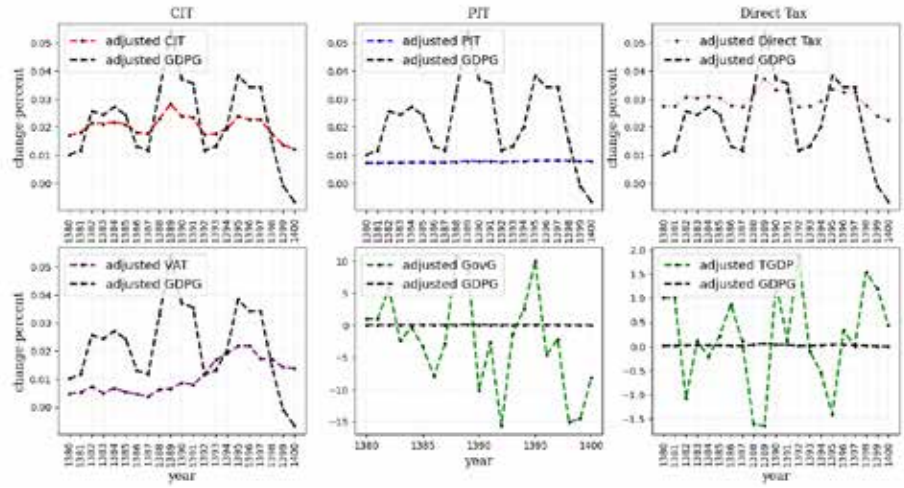

منبع: یافته‌های پژوهش.

همچنین پنل مربوط به PIT نشان می‌دهد که هیچ ارتباطی بین جزء تعدیل شده مالیات بر درآمد اشخاص و مشاغل با جزء تعدیل شده رشد اقتصادی وجود ندارد. همچنین در پنل سوم که مربوط به مالیات‌های مستقیم است باز هم حرکت موافق سیکلی دو متغیر تعدیل شده مشهود است.

در خصوص جزء تعدیل شده مالیات بر ارزش‌افزوده و یا مالیات بر مصرف کالاها و خدمات با جزئی از رشد اقتصادی تا قبل از سال ۱۳۹۵ هیچ ارتباط خاصی ملاحظه نمی‌شود اما از سال ۱۳۹۵ به بعد این نوع مالیات هم یک حرکت موافق سیکلی ضعیفی را شروع کرده است. در حوزه خانوار، اقتصاد ایران با حقایق آشکار شده دیگری مواجه است. «زیان از دست رفته» رفاه خانوار امروز در اقتصاد ایران مشهودتر از گذشته شده است. (عبدی سیدکلایی و دیگران (۱۴۰۳) نشان می‌دهند که بعد از افزایش رفاه در دهه‌های ۷۰ و ۸۰ شمسی، در دهه ۹۰ به دلیل تحریم‌ها رفاه اقتصادی خانوار کاهش یافته است.) از جمله دلایل ایجادکننده این وضعیت، می‌توان به محدودتر شدن حجم تجارت، کاهش قدرت خرید خانوار به دلیل تورم‌های بالا، عدم توان کافی خرید حتی برای کالاهای موجود و نهایتاً کاهش رفاه اقتصادی خانوار اشاره کرد. برخی مطالعات، کاهش رفاه اقتصادی را تا ۱۵ درصد برآورد کرده‌اند. بدیهی است که تعداد فقرا هم افزایش معنی‌داری پیدا کرده باشند. در پیوستن به تعداد فقرا انتظار می‌رود خانوارهای

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

روستایی، جوانان، زنان و خانوارهای با ویژگی‌های جمعیتی ضعیف‌تر مانند افراد کم مهارت‌تر و کم‌سوادتر و طبقات متوسط به پایین پیشگام بوده باشند. پدیده مهاجرت و فرار مغزها نیز به این فرایند سرعت بخشیده است.

همچنین بر اساس آمارهای در اختیار محقق، کاهش مقدار سرمایه‌گذاری واقعی، کاهش مخارج واقعی مصرفی خانوار و کاهش در سایر اجزای تقاضای کل باعث ایجاد شکاف تقاضای کل در اقتصاد شده است.

بر اساس نمودار(۳)، پنل‌های مربوط به کل مخارج دولت و همچنین کل مالیات‌ها که شامل مالیات بر واردات نیز می‌شود هیچ رابطه معنی‌داری را با رشد اقتصادی نشان نمی‌دهند. عدم نوسان در رشد اقتصادی و میرایی آن در سال‌های اخیر را باید در ریشه‌های متعددی جستجو کرد. یکی از این عوامل را بدون شک باید به گسترش اقتصاد زیرزمینی نسبت داد. افزایش اندازه اقتصاد زیرزمینی به ویژه از ناحیه اختلالات در بازار پول و بازار ارز از جمله تقاضا برای ارزهای خارجی و پول‌های کثیف بوده است. احمدی و دیگران (۱۴۰۳) ضمن بیان صریح افزایش اقتصاد زیرزمینی در سال‌های اخیر در اقتصاد ایران، نشان می‌دهند که ناترازی بودجه دولت در اقتصاد ایران یکی از عوامل اصلی گسترش اقتصاد زیرزمینی است. دسترسی برخی افراد ذی نفوذ و متصل به محافل قدرت به منابع یارانه‌های ارزی و عدم انجام تعهدات در تجارت کالاهای مابه‌ازا به کمک جعل اسناد تجاری، به عنوان بخشی از دلایل، باعث افزایش حجم اقتصاد زیرزمینی شده است. این رانت‌جویی در نهایت باعث افزایش هزینه‌های مبادله در اقتصاد ایران شده است. کوچک‌تر شدن اقتصاد رسمی و رشد حجم پول از دیگر پیامدهای این وضعیت بوده است.

جمع‌بندی و پیشنهاداتی جهت طراحی بسته مالی و مالیاتی برای اقتصاد

۱. مستفاد از مطالب بیان شده در متن مقاله، سیاست مالیاتی باید به گونه‌ای طراحی شود که همزمان هم «انضباط مالی و بودجه‌ای» رعایت شود و هم «رفتار اقتصادی» تحریک گردد. رعایت انضباط بودجه‌ای از انباشت کسری و بدهی دولت جلوگیری کرده و تحریک رفتار اقتصادی نیز موفقیت سیاست مالیاتی را تضمین می‌کند.

۲. در تحریک‌ها از ابزارهای مالیاتی باید به طور «موقت» استفاده شود. هر ابزاری که جنبه دائمی به خود بگیرد باعث افزایش هزینه‌های اقتصاد خواهد شد. این اقدام در راستای

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

رعایت انضباط مالی و بودجه‌ای صورت می‌پذیرد.

۳. مشوق‌های مالیاتی برای بنگاه‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند که باعث «تصمیم‌گیری جدید اقتصادی» گردند نه اینکه هدیه‌ای برای تصمیم‌گیری‌های قبلی باشند. برای مثال، مشوق مالیاتی باید باعث افزایش سرمایه‌گذاری جدید بشود و سرمایه‌گذاری‌های موجود یا قبلی را هدف نگیرد. این اقدام در راستای تحریک رفتار اقتصادی است.

۴. بایستی مشخص شود که کدام گروه از مصرف کنندگان، میل نهایی به مصرف بزرگتری دارند و هر گونه کاهش مالیاتی باید دقیقاً این گروه از مصرف‌کنندگان را هدف قرار دهد تا «تقاضای کل» تحریک گردد. بر اساس مطالعات انجام شده، گروه‌های کم‌درآمد و با درآمد متوسط، در مقایسه با پردرآمدها، اهداف خوبی برای اعمال نرخ‌های پایین مالیات برای تحریک مصرف هستند. به ویژه زمان‌بندی صحیح کاهش نرخ مالیات می‌تواند به گونه‌ای تنظیم گردد که این گروه قصد ورود به بازار و خرید را دارند. مثلاً ایام نزدیک به تعطیلات در آخر سال می‌تواند زمان خوبی برای تحریک تقاضای این گروه باشد. این اقدام در راستای تحریک رفتار اقتصادی است.

۵. باید سقف بودجه لازم برای اعمال سیاست مالی انبساطی مشخص باشد. سیاست مالی تحریک کننده نمی‌تواند سقف مقداری نداشته باشد. این سقف شامل هزینه اقتصادی اعمال سیاست مالی انبساطی است. این اقدام در راستای رعایت انضباط مالی و بودجه‌ای صورت می‌پذیرد.

۶. هزینه‌های بلندمدت اعمال سیاست مالیاتی باید بهینه‌سازی و حداقل گردد. اگر سیاست مالیاتی انبساطی باعث افزایش تورم و ناگزیری بانک مرکزی به اعمال سیاست پولی شود بایستی هزینه این اقدام نیز در نظر گرفته شود.

۷. در اقتصاد ایران، حرکت مالیات‌ها و سایر متغیرهای کلان اقتصادی یک حرکت موافق سیکلی دارند که نشان از عدم استفاده کارا از سیاست‌های مالیاتی در اقتصاد ایران است.

۸. بر اساس بررسی‌های نظری و تحلیل شرایط اقتصاد ایران در بخش‌های قبلی، سیاست مالیاتی در اقتصاد ایران در بخش مشوق‌ها باید به ترتیب خانوارها، بنگاه‌ها، سرمایه‌گذاری دولتی و بازار کار را در برگیرد. به گونه‌ای که دست‌کم ۵۰ درصد مشوق‌ها به سمت خانوار، ۲۰ درصد به سمت بنگاه‌ها، ۲۰ درصد سرمایه‌گذاری دولتی و ۱۰ درصد بازار کار را در بر بگیرد. این نسبت‌ها در داده‌های در اختیار محقق، مشاهده نمی‌شوند.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

۹. نتایج بررسی حاضر و سایر بررسی‌های علمی، مانند (Kamiguchi, 2017)، نشان می‌دهند که جهت تحریک رفتار اقتصادی، به گونه‌ای که انضباط مالی حفظ شود، سیاست‌های تشویقی مالیاتی باید از بازار کار عبور کنند. اما احکام مالیاتی قوانین بودجه سنواتی در ایران بازار کار را هدف قرار نمی‌دهند. در حالی‌که عدم تعادل محرزی در بازار کار ایران وجود دارد و کمتر سیاست مالیاتی را می‌توان پیدا کرد که این بازار را هدف قرار دهد.

۱۰. جهت افزایش نرخ مشارکت زنان در بازار کار ایران، احکام مالیاتی قوانین بودجه می‌توانند اثرگذار باشند.

۱۱. در خصوص حمایت از کسب‌وکارها، عمده توجه احکام مالیاتی بر الکترونیکی کردن فرایندها و دادن امتیاز بیشتر به اقتصاد الکترونیکی است. این نوع حمایت نباید باعث شود که سایر جنبه‌های کسب‌وکار فراموش شود.

۱۲. اگر دولت نمی‌تواند در بازار کار، شغل ایجاد کند باید بتواند از «خوداشتغالی» با سیاست‌های مالیاتی حمایت کند که در احکام بودجه‌های سنواتی توجه چندانی به آن نمی‌شود.

۱۳. به نظر می‌رسد با توجه به شرایط خاص اقتصاد ایران، بیشتر مشوق‌های مالیاتی بایستی از رهگذر مالیات بر درآمد نیروی کار بگذرد. مالیات بر درآمد سرمایه نیز اگر افزایش پیدا نمی‌کند نبایستی دست‌کم مشمول مشوق‌های مالیاتی شود.

۱۴. معلوم نیست عوارض مربوط به صادرات محصولات معدنی که برای گسترش اقتصاد دانش بنیان هدف‌گذاری شده است چگونه صرف این نوع کسب‌وکارها می‌شوند؛ تا چه اندازه از این فعالیت‌ها جدید هستند و چه مقدارشان از قبل وجود داشته‌اند.

۱۵. در اقتصاد ایران و با عنایت به عدم تأثیرگذاری مالیات بر درآمد بربخش واقعی اقتصاد ایران در نمودار (۳)، سقف‌های معافیت مالیاتی مجموع درآمد برای کلیه مؤدیان یکسان در نظر گرفته شده است. این ارقام بدون توجه به نوع مؤدی و برای همه اشخاص حقیقی و حقوقی یکسان در نظر گرفته می‌شود که عملاً گروه‌های پردرآمد را منتفع می‌سازد تا کم‌درآمدها.

۱۶. تعدد انواع مخارج مالیاتی جنبه سیاستی بودن آن‌ها را از منظر اهداف متناقض کم رنگ‌تر کرده است.

۱۷. پویایی متغیرهای تحت بررسی در اواخر دهه ۱۳۹۰ شمسی نشان می‌دهد که لزوماً

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

افزایش‌های شدید بودجه دولت به منزله عملکرد قوی نبوده و حتی ممکن است چیزی جز هدررفت منابع تفسیر نداشته باشد. به همین منظور، اولویت‌بندی در تحریک تقاضای کل توسط دولت با توجه به حقایق آشکار شده در بخش‌های مختلف مقاله و با عنایت به موقعیت فعلی اقتصاد ایران، اقدامی ضروری به نظر می‌رسد: بخش‌هایی مانند بهداشت و سلامت، آموزش، انرژی و زیرساخت‌ها، و قبل از همه، حمایت از فقرا از اولویت‌بندی‌های ضروری در مخارج دولت باید باشد.

۱۸. شواهدی قوی از نقش تثبیت‌کنندگی خودکار متغیرهای مالیه عمومی مشاهده نشد که شاید عمده دلیل آن در گسترش اقتصاد زیرزمینی به جای اقتصاد رسمی باشد. این گفته به مفهوم نقض تئوری نیست بلکه نشان از اختلال گسترده در رفتارها به دلایل مختلف، به ویژه تحریم‌های اقتصادی، است. در نتیجه، این عدم کارکرد تثبیت‌کننده‌های خودکار، پیامدهایی مانند محدود شدن ظرفیت تولید، محدود شدن ظرفیت تأمین مالی، به ویژه فشار بر بودجه دولت و محدود شدن پویایی در برخی بخش‌های اقتصادی مشهود است.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

سپاسگزاری

از تمامی افرادی که نویسندگان را جهت انجام هر چه بهتر این پژوهش یاری کردند، سپاسگزاریم.

ORCID

Ebrahim Rezaei https://orcid.org/0000-0002-1645-7721

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

منابع

۱. احمدی، احمدرضا، جبل عاملی، فرخنده، و عبدلی، قهرمان. (۱۴۰۳). تحلیل تأثیر اندازه دولت بر اقتصاد زیرزمینی در ایران: با تأکید بر نقش ناترازی بودجه دولت. تحقیقات اقتصادی، ۵۹ (۲)، ۳۲۷-۳۶۱.

۲. بابکی، روح الله و عفتی، مهناز. (۱۴۰۱). اثر ساختار مالیاتی بر رشد اقتصادی ایران. پژوهشنامه مالیات، ۳۰(۵۴)، ۲۹-۵۴.

۳. رودری، سهیل، جلیلی، اسماعیل، و طهرانچیان، امیرمنصور. (۱۴۰۳). بررسی زمان فرکانس سرریز میان نوسانات نرخ ارز، تورم و کسری بودجه در اقتصاد ایران. تحقیقات اقتصادی، ۵۹(۲)، ۲۳۱-۲۵۲.

۴. رنجبر، سمیرا، راغفر، حسین، و سنگری مهذب، کبری. (۱۴۰۰). تأثیر تنگناهای مالی بنگاه‌ها بر رکود اقتصادی: شبیه‌سازی محدود مبتنی بر رفتار مصرف‌کننده و تولیدکننده. تحقیقات اقتصادی، ۵۶(۴)، ۶۱۳-۶۳۵.

۵. شهنازی، روح اله، و شفیعی، مجید.(۱۴۰۳). عوامل مؤثر بر تورم های بالا وماندگار در اقتصاد ایران: رویکر مبتنی بر یادگیری ماشین. تحقیقات اقتصادی، ۵۹(۳)، ۴۱۶-۴۴۳.

۶. صامتی، مجید، وحید، محمدی، مظفری شمسی، هاجر، و اسعدی، فریدون. (۱۳۹۸). بررسی رابطه پویای ساختار مالیاتی و رشد اقتصادی در ایران با تأکید بر نااطمینانی. فصلنامه مطالعات اقتصادی کاربردی ایران، ۸(۳۲)، ۱۶۱-۱۹۳.

۷. عبدی سیدکلایی، محمد، زروکی، شهریار، و مهیمنی، مارال. (۱۴۰۳). مالیات تورمی و رفاه در اقتصاد ایران طی ۵ دهه. تحقیقات اقتصادی، ۵۹(۲)، ۱۷۹-۲۰۳.

۸. فرامرزی، ایوب، دشتبان فاروجی، مجید، حکیمی‌پور، نادر، علیپور، صادق، و جباری، امیر. (۱۳۹۴). بررسی رابطه مالیات و رشد اقتصادی، مطالعه موردی ایران و کشورهای عضو اوپک و سازمان همکاریهای اقتصادی. اقتصاد مالی، ۹(۳۲)، ۱۰۳-۱۲۲.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

References

1. Abdurrahmani, E., & Deva, N. (2024). The Impact of Decarbonization Tax on Economic Growth-Evidence for Western Balkan Countries. *International Journal of Sustainable Development & Planning*, *19*(9), 3653-3660.
2. Adedeji, A. A., Oyinlola, M. A., & Adeniyi, O. (2024). Public Debt, Tax and Economic Growth in Sub-Saharan African Countries. *Journal of Social and Economic Development*, *26*(3), 992-1058.
3. Alinaghi, N., & Reed, W. R. (2021). Taxes and Economic Growth in OECD Countries: A Meta-analysis. *Public Finance Review*, *49*(1), 3-40.
4. Blanchard, O. J. (1990). *Suggestions for a New Set of Fiscal Indicators* (79). Paris: OECD Publishing.
5. Choe, C., Oaxaca, R. L., & Renna, F. (2020). Income Taxation and Dual Job Labour Supply (13107). Retrieved from IZA Discussion Papers.
6. Hassan, M., Oueslati, W., & Rousselière, D. (2022). Energy Taxes and Economic Growth in OECD Countries: A Simultaneous Equations Approach. *Journal of Environmental Economics and Policy*, *11*(2), 172-195.
7. Kamiguchi, A. (2017). Unemployment, Fiscal Stimulus Policy, and Debt Sustainability in an Endogenous Growing Economy. *Public Finance Analysis, 73*(4), 341-360.
8. Meller, B., & Metiu, N. (2017). The Synchronization of Credit Cycles. *Journal of Banking & Finance*, *82*, 98-111.
9. Oghuma, R. I., Eluyela, D. F., & Iyoha, F. (2022). Investigating the Dynamic Nexus between Non-Oil Taxes and Economic Growth in Nigeria: An ARDL Approach. *International Journal of Energy Economics and Policy*, *12*(5), 498-504.
10. Wickens, M. (2008). *Macroeconomics Theory: DGE Approach*. New Jersey: Princeton University.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

پیوست:

توضیحی برای معادلات ۱ تا ۳:

$$g_t + h_t + b_t^F = T_t + P_t^B \frac{P_{t+1}}{P_t}\frac{B_{t+1}^G}{P_t} + \frac{P_{t+1}}{P_t}\frac{M_{t+1}}{P_{t+1}} - \frac{M_\tau}{P_\tau}$$

$$= T_t + \frac{1+\pi_{t+1}}{1+R_t} b_{t+1}^G + (1+\pi_{t+1})m_{t+1} - m_t$$

$$\frac{1+\pi}{1+R_t} b_{t+1}^G = (\frac{1}{1+R_t}) \frac{P_{t+1} - P_t + P_t}{P_t} b_{t+1}^g$$

$$= (\frac{1}{1+R_t})\,(1+\pi_{t+1}) b_{t+1}^g$$

$$(1+\pi_{t+1})m_{t+1} = \frac{P_{t+1} - P_t + P_t}{P_t} - m_{t+1} = (1+\pi_{t+1})m_{t+1}$$

$$\pi_{r+1} = \frac{\Delta P_{t+1}}{P_t} \quad , \quad P_t^B = \frac{1}{1+R_t} \quad , \quad b_{t+1}^g = \frac{B_{t+1}}{P_{t+1}} \quad , \quad m_{t+1} = \frac{M_{t+1}}{P_{t+1}}$$

$$m_t = \frac{M_t}{P_t}$$

$$\frac{g_t}{y_t} = \frac{d_t}{y_t} + (1+R_t)\frac{b_t}{y_t} = {}^{T_t}/_{Y_t} + (1+\pi_{t+1})(1+\gamma_{t+1})\,(\frac{b_{t+1}}{y_{t+1}} + \frac{m_{t+1}}{y_{t+1}}) - \frac{m_1}{y_t}$$

$$\frac{B_{t+1}}{P_t y_t} = \frac{P_{t+1} - P_t + P_t}{P_t} . \frac{B_{t+1}}{P_{t+1}} . \frac{y_{t+1} - y_t + y_t}{y_t} . \frac{1}{y_{t+1}}$$

$$= (1+\pi_{t+1}) b_{t+1} (1+\gamma_{t+1}) . (\frac{1}{y_{t+1}})$$

$$= (1+\pi_{t+1})(1+\gamma_{t+1})\,(\frac{b_{t+1}}{y_{t+1}})$$

$$g_t + h_t + b_t^G = \frac{P^{t+1}}{P_t} P_t^B \frac{B_{t+1}^G}{P_{t+1}} + \frac{P_{t+1}}{P_t} . \frac{M_{t+1}}{P_{t+1}} - \frac{M_t}{P_t} + T_t$$

$$\Rightarrow g_t + h_t + b_t^G$$

$$= \frac{P_{t+1} - P_t^{t+1} + P_t}{P_t} \frac{1}{1+R_t} . b_{t+1}^G + \frac{P_{t+1} - P_t + P_t}{P_t} . M_{t+1} - M_t + T_t$$

$$\Rightarrow g_t + h_t + b_t^G = \frac{(1+\pi_{t+1})}{1+R_t} . b_{t+1}^G + (1+\pi_{t+1}) . M_{t+1} - M_t + T_t$$

$$\pi_{t+1} = \frac{\Delta P_{t+1}}{P_t} \qquad P_t^B = \frac{1}{1+R^t} \qquad 1+\gamma_{t+1} = \frac{1+R_t}{1+\pi_{t+1}}$$

$$\Rightarrow g_t + h_t + b_t^G = \frac{1}{1+r_{t+1}} . b_{t+1}^G + (1+\pi_{t+1}) . (M_{t+1} - M_t + M_t) - M_t + T_t$$

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]

$$\Rightarrow g_t + h_t + b_t^G = \frac{1}{1+r_{t+1}}.b_{t+1}^G + (1+\pi_{t+1}).\Delta M_{t+1} + M_t + \pi_{t+1}M_t - M_t + T_t$$

$$\Rightarrow g_t + h_t + b_t^G = \frac{1}{1+r_{t+1}}.b_{t+1}^G + (1+\pi_{t+1}).\Delta M_{t+1} + T_t + \pi_{t+1}M_t$$

$$\frac{b_{t+1}}{y_{t+1}} = \frac{1+R}{(1+\gamma)(1+\pi)}\frac{b_t}{y_t} + \frac{1}{(1+\pi)(1+\gamma)}\frac{d_t}{y_t}$$

$$\frac{b_{t+2}}{y_{t+2}} = \frac{1+R}{(1+\gamma)(1+\pi)}\frac{b_{t+1}}{y_{t+1}} + \frac{1}{(1+\pi)(1+\gamma)}\frac{d_{t+1}}{y_{t+1}}$$

$$\frac{b_{t+3}}{y_{t+3}} = \frac{1+R}{(1+\gamma)(1+\pi)}\frac{b_{t+2}}{y_{t+2}} + \frac{1}{(1+\pi)(1+\gamma)}\frac{d_{t+2}}{y_{t+2}}$$

استناد به این مقاله: رضائی، ابراهیم. (۱۴۰۴). مالیات به مثابه ابزاری برای سیاست مالی: تئوری و طراحی در عمل. پژوهشنامه مالیات، ویژه‌نامه همایش سیاست‌های مالی و مالیاتی ایران، ۱۲۵ - ۱۵۵.

Journal of Tax Research is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial4.0 International License.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-02-18]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.123]